

Ik in het werk van Penone
(29 januari 2023)

Giuseppe Penone: *Coccio* (1982)

De rode stoelen in museum
Voorlinden

Drukwerk

Iemand kwam naast me zitten. Voor en achter me waren rijen lege rode stoelen met hier en daar een enkeling die, net als ik, ook keek naar een documentaire over de Italiaanse kunstenaar Giuseppe Penone. Het was op de laatste dag van de tentoonstelling van diens werk in Museum Voorlinden in Wassenaar, en ik was er samen met W., in het stilte-uur voorafgaand aan de normale openingstijden. Op kousenvoeten hadden we door de zalen gedwaald, we hadden zijn werk kunnen voelen en ruiken – helaas mochten we het niet aanraken – en daarna streken we dus neer in de rode stoelen van het auditorium. Op een groot scherm zagen we Penone aan het werk. In zijn atelier binnen, in het bos buiten. Het waren verstilde beelden waarin langzaam zichtbaar werd waar het in zijn werk om lijkt te gaan: wat de betekenis is van aanraking, hoe het een het ander vormt en andersom, de noodzaak van relatie, de bruutheid en de schoonheid ervan.

Zo maakte Penone bijvoorbeeld van zijn hand een kommetje door zijn vingers vuistachtig rondom een scherp keramiek te klemmen. Vervolgens goot hij daar vloeibare witte klei in en wachtte even tot die hard was geworden. Met zichtbare moeite bevrijdde hij daarna de klei uit zijn hand, waarin zijn afdruk onmiskenbaar

was. Handprint, *footprint*, dacht ik toen ik het zag en schrok ervan hoe makkelijk het is de dingen naar onze hand te zetten, hoe (de) aarde stolt onder onze invloed. In een ander fragment blies Penone, liggend op zijn buik in een enorme hoop theebladeren, met heel veel moeite een komvormige ruimte om zich heen. Het lichte blad liet zich toch niet zomaar dwingen. Maar toen hij opstond uit de hoop bleef het negatief van zijn lichaam nadrukkelijk daarin achter. Ook vouwde hij heel zorgvuldig een groot vel aluminiumfolie rondom een boek met een harde kaft en drukte hij vastberaden strijkend het aluminiumfolie in het reliëf van de titel, de schrijver en de versieringen. In de tentoonstelling zelf had hij de muren van een zaal behangen met dierenhuiden die hij eerst te drogen had gehangen over boomstammen met een grove schors, waardoor het dierlijke en plantaardige in elkaar leken te zijn opgelost.

Ik had al een tijdje stil zitten kijken naar de documentaire, en overwoog juist of ik voortijdig (want de film was nog niet ten einde) de zaal zou verlaten. Dat had deels te maken met een volle blaas die hinderlijk drukte, maar ik was ook op een andere manier onrustig: ik betrapte mezelf erop dat de rol van toeschouwer me niet zinde,

dat het werk van Penone voor mij aan iets anders appelleerde, maar ik wist niet wat. En precies op dat moment kwam er dus iemand naast mij zitten. Vlak naast mij, op de eerstvolgende stoel. Niet in de lege rij achter mij, of in een van de vele lege stoelen voor mij, niet twee stoelen verderop, niet aan de andere kant van de zaal, nee vlak naast mij, op mijn lip zagezegd. En ik zat niet eens eerste rang! Mijn eerste gedachte was: 'wat moet deze man van mij?' Ik voelde de neiging om een beetje op te schuiven (wat niet kon, de stoelen stonden vast), of me iets kleiner te maken (wat ook nauwelijks lukte). Nu opstaan – hoewel ik dat al een tijdje van plan was – leek me nogal bruusk, dus ik bleef zitten.

En toen gebeurde er iets wonderlijks. Of misschien eigenlijk iets heel gewoons: ik voelde warmte. Waar eerst ijle lucht was geweest, zat nu een mens van vlees en bloed, ademend, denkend. Een volstrekt onbekende, waarin zich binnen de schil van zijn huid een heel leven afspeelde, zowel fysiek als mentaal. En van dat totale bestaan straalde eenvoudigweg warmte op mij af. Iets rood-oranjeachtigs (ik ben een synestheet) waaierde naar me toe, fladderde om me heen, en ik koesterde me erin.

De 'warmte-ervaring' deed me denken aan wat de mij dierbare kunstenaar Joseph Beuys eens zei over warmte: 'dat de moderne mens meestal niet meer weet dat in bijenkorven warmte is' – en inderdaad dat wist ik tot ik dat las ook niet, dat het dáárom draait in die bijenkorven, en niet om de door ons zo begeerde honing.

En terwijl ik de warmte van de onbekende man in mij opnam, ongeveer zoals Penone's gesloten handen de vloeibare klei had ontvangen, werd ik vanzelf onderdeel van de documentaire waar ik naar keek, en ook van het handwerk van Penone over de

samenhang tussen de mensen en de dingen. En besepte ik hoezeer we met elkaar verweven zijn.

Dat maakte grote indruk.

De volgende dag leverde ik een bijdrage aan een leiderschapsprogramma. Ter introductie van de deelnemers kwamen hun ambities voorbij. Meermaals zei iemand dat hij of zij graag 'impact wilde maken' en telkens verbeet ik me over de 'onnederlandsheid' van die grammaticale (on)zin. Als er al sprake is van impact, dan altijd in de ontvangende modus en altijd in retrospectief. Iets of iemand heeft impact op jou. Impact is niet maakbaar.

Maar hoe zit het dan met wat Penone doet, zei ik tegen mezelf in reactie op mijn kritische opgewondenheid. Hij is toch ook degene die zichzelf naar voren brengt, zijn krachten meet met het materiaal, een actor, enzovoort? Waarin verschilt wat hij doet met de leiders hier, die (ook) graag indruk maken? Ik legde het aan de deelnemers voor: gaat het in werk dat impact heeft of indruk maakt, om iets *doen*, of om iets *ontvangen*?

Iemand bracht een verlossend woord in: dat het niet gaat om het (de) een of om het (de) ander, maar om de *werking* tussen beide(n). Dat er zomaar iets geraakt kan worden dat doorwerkt in misschien een veel groter veld van betekenis. Zoals de warmte van de onbekende man naast me mij in het werk van Penone bracht en vandaaruit in mijn eigen werk, de volgende dag.

Ik liep de onbekende man nadien nog twee maal bijna tegen het lijf: eerst in de museumshop, later in de garderobe.

En ik vroeg me af: kan een indruk ooit ongedaan worden gemaakt?

Bestaat omkeerbaarheid?